

แนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในนาฏศิลป์ไทยการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์

The Buddhist Concepts Appeared in Ramakien Thai Masked Play

ศรินวลพรรณณญ์ จันทรอด

Srinuanphan Channathonrod

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author E-mail: Srinuanphan@gmail.com

Retrieved: August 20, 2021; Revised: September 18, 2021; Accepted: September 20, 2021

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาความเป็นมาและคุณค่าของนาฏศิลป์ไทยการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ (2) เพื่อศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับนาฏศิลป์ไทยการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ (3) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในนาฏศิลป์ไทยการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ทำรำทางนาฏศิลป์ไทยการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ได้มีการประดิษฐ์จาก (1) การเลียนแบบธรรมชาติ วิสัยทัศน์ อารมณ์ของมนุษย์ (2) การบวงสรวงบูชา ซึ่งมนุษย์แต่โบราณมามีความเชื่อถือในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงมีการบูชา เช่นสรวง เพื่อขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประทานพรให้ตนสมปรารถนา ต่อมาการพ้องรำก็คลายความศักดิ์สิทธิ์ลงมา กลายเป็นการพ้องรำเพื่อความบันเทิงของคนทั่วไป และ (3) การรับอารยธรรมของอินเดีย จึงทำให้เกิดข้อสังเกตได้ว่าท่ารำน่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับหลักพุทธศาสนาหรือพุทธประวัติจึงก่อให้เกิดการทำการศึกษพบว่า การวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่มีอยู่ในท่ารำการแสดงนาฏศิลป์โขนพบได้ 3 ลักษณะ คือ

1. มีลักษณะของท่ารำบางท่าที่มีความหมายตรงกับหลักพุทธธรรม หมายถึงมีความหมายเดียวกัน เช่น ท่าพรหมสี่หน้า หมายถึง อภิชัยจพละ กำเนิดในชาติตระกูลสูง เป็นชาติดียะชาติต้องด้วยความนิยมเชิดชูของมหาชน ได้รับการฝึกอบรมมาแล้วเป็นอย่างดีตามประเพณี

2. มีลักษณะของท่ารำบางท่าที่ไม่มีความหมายตรงตัว แต่สามารถนำมาอ้างอิงเป็นความหมายตามหลักพุทธธรรม เช่น ท่าแขกเต้าเข้ารัง หมายถึง นกแขกเต้าเป็นสัญลักษณ์ของความมั่นคง ยั่งยืน ยึดเหนี่ยวเพียงสิ่งเดียว เปรียบดังผู้มีศรัทธาจริง คือผู้มีศรัทธาเป็นความประพฤติเป็นปกติ ซาบซึ้ง ชื่นบาน น้อมใจเลื่อมใสโดยง่าย

3. มีลักษณะท่ารำที่เปรียบเทียบเรื่องราวในพุทธประวัติเกี่ยวกับอารมณ์ เช่น อารมณ์รักที่มีอยู่ในเรื่อง กุสราชชटक อารมณ์โกรธอยู่ในเรื่องเวเทหิ อารมณ์เศร้าอยู่ในเรื่องปฏาจารา อารมณ์ดีใจอยู่ในเรื่องธิดาช่างหูก

คำสำคัญ: หลักพุทธธรรม, รามเกียรติ์, นาฏศิลป์การแสดงโขน

Abstract

This thesis consists of 3 objectives, namely: – (1) to study the historical background of Khon Rāmāyana Dancing Art (2) to study the value of the Khon Rāmāyana Dance (3) to analyze the Buddhist principles that appear in Thai Khon Rāmāyana Dance. The methodology used in this qualitative research was the study from the textbooks and documents.

Manner of dance gestures of Thai Khon Rāmāyana dance has been invented from (1) Imitation of nature, animals, human emotions (2) Sacrifice in which ancient human beings have believed in sacred things, there is a sacrifice of chakra to ask the sacred things to give their blessings to their desire. Later the dance loosened the sacredness. Become a dance for the entertainment of the common people and (3) the influence of Indian civilization. Therefore, it was noted that the dance should have some connection with Buddhism or Buddhist history. In an analysis, it was found that the Buddhist principles contained in the Thai Khon Dance can be found in 3 features: – 1. Feature of some dances that have a direct implication to the Buddhist principles, for example, Tha Brahma means Abhijaccabala, origins in a high family. It is a royal born with the public's popularity. It has been well trained according to tradition, 2. Feature of some dances that do not have a specific meaning. But can be referred to as a meaning according to Buddhist principles, for example, "Tha Khaek Tao Kao Rueng" means "cockatiel" as a symbol of stability, sustainability, holding only one thing Like a faithful person. That is a moral person of faith, appreciative, joyful, easy-going, and 3. Feature of metaphor the stories in the Buddhist history about emotions such as the love emotions that exist in the story of Kusarāja Jataka. Anger emotions as in the story of Vedehi. Sad moods as in the Patācārī story. The happy moods in the story of the daughter of Chang.

Keywords: Buddhist Principles, Ramakien, Thai Masked Play

บทนำ

หลักพุทธธรรมที่บุคคลทั่วไปรู้จักมักเข้าใจว่าเป็นความรู้หรือคำสอนที่ใช้ในทางพุทธศาสนาเพียงศาสตร์เดียวหากผู้ใดสนใจก็จะมุ่งศึกษาเอาเฉพาะทาง แต่ความจริงแล้วหลักพุทธธรรมนั้นได้แฝงอยู่ในทุก ๆ ศาสตร์ที่มีอยู่ในระบบการเรียนรู้ของมนุษย์ เช่นเดียวกับศาสตร์ที่ผู้วิจัยจะกล่าวถึงต่อไปนี้ซึ่งมีความแตกต่างกับหลักพุทธศาสนานั้นคือนาฏยศาสตร์หรือเป็นที่รู้จักในชื่อ นาฏศิลป์ หากมองอย่างผิวเผินอาจเห็นว่าไม่มีส่วนใดที่น่าจะเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันได้ แต่เมื่อพิจารณาโดยการศึกษาระหว่างสองศาสตร์นี้เป็นอย่างดีพบว่านาฏศิลป์ได้มีการนำการเคลื่อนไหวร่างกายอันประดิษฐ์ขึ้นจากครูบาอาจารย์แต่โบราณแล้วบันทึกชื่อเรียกของท่ารำนั้น ๆ นำมาประกอบกับคำร้องทำนองดนตรีไทยได้อย่างลงตัว ท่ารำต่างๆ ที่ถูกประดิษฐ์มีความหมายสอดคล้องกับ

หลักพุทธธรรม เช่น ทำอัมพร ใช้เมื่อกล่าวถึงการปกครอง พระมหากษัตริ์ ผู้อยู่เบื้องสูง (กลุ่มสาระการเรียนรู้ ศิลปะ, 2555) มีความหมายเป็นภาษาสากลหมายถึง ท้องฟ้า สูงศักดิ์ ยิ่งใหญ่ รุ่งเรือง ตรงกับความหมายใน หลักพุทธธรรมในเรื่องการปกครองของผู้เป็นใหญ่หรือผู้มีอำนาจสูงสุด เช่น หลักพรหมวิหาร 4 (อง. ปญจก 22/192/252) ทศพิศราชธรรม (ขุ. ขา. 28/240/86) และจักรวรรดิวัตร (ที. ปา. 11/35/65)

การพ้องคำเป็นประเพณีในทุกชาติทุกภาษารวมถึงประเทศสยามที่มีวัฒนธรรมการพ้องคำเป็นของตนเอง โดยมีการเลียนแบบตามธรรมชาติ เช่น เดิน กิน ไป มา ดีใจ เสียใจ รักเกลียด โกรธ มีการประดิษฐ์คำ ทำให้มีความงดงามเชิงซ้ำจนกลายเป็นคำที่ลีลามากกว่าคนปกติ ต่อมาภายหลังได้มีการประดิษฐ์มีคำซ้ำทาง นาฏศิลป์ที่มีต้นแบบจากคัมภีร์นาฏยศาสตร์ของอินเดียหรือภระณะ 108 (แสง มนวิฑูร, 2541) ปรับปรุงดัดแปลง เพื่อให้ง่ายต่อการถ่ายทอดและเรียกขานของสังคมไทย คำซ้ำที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ได้นำมาใช้ในการแสดงโขน ละคร และใช้เป็นแบบแผนในถ่ายสืบทอดต่อ ๆ กันมา

โขนเป็นนาฏศิลป์ประจำชาติที่มีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยอยุธยา ปรากฏหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรในพงศาวดารว่าเป็นมหรสพที่เล่นสมโภชในงานหลวงและงานพระราชพิธีสำคัญ ๆ (กรมศิลปากร, 2541) ในปัจจุบันการเล่นโขนจะเล่นเพียงเรื่องเดียวคือเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งเมื่อกล่าวถึงโขนภาพที่ปรากฏในจินตนาการก็คือ พระราม นางสีดา พระลักษมณ์ ทศกัณฐ์ และหนุมาน โดยปริยาย เพราะตัวละครทั้งหมดอยู่ในเรื่องรามเกียรติ์ โดยตัวละครเอกดังกล่าวนี้ได้แสดงออกผ่านงานนาฏศิลป์ที่มีความงาม คุณค่า และความหมายของงานด้านนาฏศิลป์ในด้านภาษาทำร่ำอันมีความหมายสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม เช่น ความรัก โลก โกรธ หลง ฯลฯ รามเกียรติ์ มีเค้าโครงเรื่องมาจาก รามายณะ ของอินเดีย เนื้อเรื่องกล่าวถึงความรัก ความดีงามที่แสดงออกมาได้อย่างเด่นชัด เช่น ความรักของพ่อกับลูกชาย ความรักของพี่น้อง ความรักของสามีภรรยา ความรักระหว่างเพื่อนมิตรภาพ เจ้านาย รวมถึงจิตวิญญาณแห่งความโลภ ความเลวร้าย หลอกหลวง ทระนุกหักหลัง จงรักภักดีและ

กล่าวโดยสรุปการเกิดขึ้นของนาฏศิลป์ไทยนั้นมีมูลเหตุมาจากสองทางคือการเลียนแบบทำทางตามธรรมชาติของมนุษย์เอง และการนำเอาแบบทำร่ำมาจากคำภีร์นาฏยศาสตร์ของอินเดียแล้วปรับปรุงและกำหนดเป็นชื่อทำร่ำใหม่เพื่อใช้เป็นแบบแผนการเรียนการสอนให้ไปในทิศทางเดียวกัน โดยทำร่ำบางทำได้มีความหมายตามภาษาสากลที่สอดคล้องกับความหมายในหลักพุทธธรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของนาฏศิลป์การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์
2. เพื่อศึกษาคุณค่าของศิลปะการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์
3. เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในนาฏศิลป์ไทยการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาโดยใช้เอกสารจากปฐมภูมิและทุติยภูมิจากหลักพุทธธรรมจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพ.ศ.2539 อรรถกถาภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ศึกษาเนื้อเรื่องรามเกียรติ์ฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พ.ศ. 2553 เล่ม 1 สำนักพิมพ์บรรณกิจ 1991 สำนักพิมพ์บรรณกิจ 1991 รามเกียรติ์ฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พ.ศ. 2558 บริษัททุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด เป็นหลัก และรามเกียรติ์ฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โสภณการพิมพ์ พ.ศ. 2544 ตลอดจนศึกษาจากตำราเอกสารอื่นที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับโครงเรื่องรามเกียรติ์

ผลการวิจัย

ทำราทางนาฏศิลป์ไทยมีการประดิษฐ์ทำรำหรือแม่ท่าเรียกว่าแม่บทใหญ่ โดยมีการแปลมาจากตำรานาฏศาสตร์ของอินเดียหรือที่เรียกว่าภรรณ 108 ท่า ซึ่งบรมครูโขนละครของไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 คือ ขุนประสิทธิ์จิตรกรรม และ พระวิทย์ประจักษ์ ได้เขียนไว้เป็นตำราท่ารำทั้งหมด 66 ท่า (ศุภย์มานุษยวิทยาสรีนธร, 2558) และแม่บทเล็กซึ่งเป็นการดัดทอนมาจากแม่บทใหญ่หรือที่เรียกว่าบทนางนารายณ์มี 23 ท่า (กรสรวง ดินวลพะเนาว์, 2556) การวิเคราะห์ท่ารำของตัวพระ ตัวนาง ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างท่ารำมา 6 ท่า เฉพาะที่มีความหมายสำคัญเกี่ยวเนื่องกับหลักพุทธธรรมจากโครงเรื่องรามเกียรติ์ ตอน นารายณ์ปราบหนทก มีเนื้อความโดยย่อว่า

หนทกมีหน้าที่ล้างเท้าเทวดาอยู่ที่เชิงเขาไกรลาส เมื่อเทวดาพากันไปเฝ้าพระอิศวร พวกเทวดาชอบชมเหงนหนทกอยู่เป็นประจำด้วยการลูบหัวบ้าง ตบหัวบ้าง จนกระทั่งผมร่วงหมดหนทกแค้นใจเป็นอันมาก จึงไปเฝ้าพระอิศวร กราบทูลว่าตนได้รับใช้มานาน ยังไม่เคยได้รับสิ่งตอบแทนเลย จึงทูลขอให้หัวเป็นเพชร มีฤทธิ์ซึ่งผู้ใดก็ให้ผู้นั้นตายได้ พระอิศวรก็ประทานให้ตามขอ เมื่อเทวดามาลูบศีรษะเล่นเช่นเคย หนทกก็ชี้ให้ตายลงเป็นจำนวนมาก พระอิศวรทรงทราบก็กริ้ว โปรดให้พระนารายณ์ไปปราบ พระนารายณ์แปลงเป็นนางพ้ามายั่วชวน หนทกนักรักจึงเกี่ยวนาง นางแปลงจึงชวนให้หนทกร้าตามนางก่อนจึงจะรับรัก หนทกตกลงร้าตามไปจนถึงท่ารำที่ใช้หนังเพชรเข้าตนเอง หนทกล้มลง ก่อนตายหนทกเห็นนางแปลงปรากฏร่างเป็นพระนารายณ์ จึงต่อว่าพระนารายณ์มีอำนาจ มีถึง 4 กร เหตุใดจึงต้องทำอุบายมาหลอกลวงตน พระนารายณ์จึงให้หนทกไปเกิดใหม่ให้มีถึง 20 มือ แล้วพระองค์จะตามไปเกิดเป็นมนุษย์มีเพียง 2 มือลงไปสู้ด้วย หนทกจึงไปเกิดเป็นทศกัณฐ์ ส่วนพระนารายณ์ก็อวดารลงมาเป็นพระราม (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2553) ในงานนาฏกรรมที่มีท่ารำโดดเด่นของตัวนางตอนพระนารายณ์แปลงเป็นนางพ้ามายั่วชวนหนทก ตามคำร้อง ดังนี้

เทพนมปฐมพรหมสี่หน้า	สอดสร้อยมาลาเชิดฉิน
ทั้งกวางเดินหงส์บิน	กินรินเลียบถ้ำอำไพ
อีกช้านางนอนภมรเกล้า	ทั้งแขกเต้าผาลาเพียงไหล่

เมขลาโยนแก้วแววไว

มยุเรศพ้อนในอัมพร

ลมพัดยอดดอกรพรมนิมิต

ทั้งพิสมัยเรียงหมอน

ย้ายท่ามัจฉาชมสาคร

พระสิริขว้างจักรฤทธิรงค์

ฝ่ายนนทกก็รำตาม

ด้วยความพิสมัยไหลหลง

ถึงท่านาคาม้วนหางวง

ชี้ตรงถูกเพลาทันใด

เพื่อให้เห็นภาพท่ารำที่ชัดเจนถูกต้องผู้วิจัยได้นำภาพท่ารำเฉพาะที่มีความหมายสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม บางคำร้องมาประกอบไว้ในตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 พระ-นาง

ท่าและภาพที่	ชื่อท่ารำนาฏยศัพท์	ความหมายทางภาษาสากล	หลักพุทธธรรม	ความหมายตามหลักพุทธธรรม
1 	เทพนมปฐุม	การไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สูงกว่า การแสดงความนอบน้อม	คารวะ หรือ คารวะตา 6	1. ความเคารพในพระพุทธเจ้า 2. ความเคารพในธรรม 3. เคารพในพระสงฆ์ 4. เคารพในการศึกษา 5. ตา เคารพในความไม่ประมาท 6. ตา ความเคารพในปฏิสันถาร
2 	เฉิดฉิน	สวยงาม ดีเลิศ ชัยชนะเป็นใหญ่	ธรรม 2 1.โลกก็ ย ธรรม ธรรมอันเป็นวิสัย ของโลก, สภาวะ เนื่องในโลก ได้แก่ ชั้น 5 ที่เป็นสา สวะทั้งหมด 2.โลกุตตรธรรม	สภาวะ, สิ่ง, ปราภฏ การณ
3 	อีกชำนางนอน	เป็นความหมายของการนอนอีกความหมายหนึ่ง	กิเลสเกม	ความใคร่ความอยากปรารถนาในสิ่งที่ลุ่มหลง อยากได้ อยากมี

ท่าและภาพที่	ชื่อท่าร่าย ศัพท์	ความหมายทาง ภาษาสากล	หลักพุทธธรรม	ความหมายตามหลัก พุทธธรรม
5 	แขกเต้า	นกแขกเต้า เป็น สัญลักษณ์ของความ มั่นคง ยั่งยืน ยึดเหนี่ยว เพียงสิ่งเดียว	สัทธาจริต	มีศรัทธาเป็นความ ประพฤติเป็นปกติ ซาบซึ้ง ชื่นบาน น้อม ใจเลื่อมใสโดยง่าย
6 	ผาลาเพียงไหล	มหัศจรรย์ (ความน่า เลื่อมใส) ความมั่นคง (ยืนหยัด) แข็งแรง (จิต)	อิทธิบาท 4	การมีจิตที่มั่นคงเจริญ งอกงาม มีเมตตา กรุณา จันทะ ขยันหมั่นเพียรมุ่งมั่น ด้วยสมาธิจิตที่เบิก บานสดชื่น

ที่มาของภาพ: http://www.sysp.ac.th/external_links.php?links=2185

จะเห็นได้ว่าท่าร่ายต่าง ๆ นั้นนอกจากจะมีชื่อเรียกท่าร่ายนาฏศิลป์ไทยแล้วยังมีความหมายของภาษาท่าที่สื่อความหมายเป็นภาษาสากลสามารถเข้าใจความหมายเป็นไปในทิศทางเดียวกันเมื่อนำมาวิเคราะห์เข้ากับหลักพุทธธรรมพบว่ามีความหมายที่สอดคล้องกันอยู่มากแสดงให้เห็นว่าคณาจารย์ผู้ที่ได้ประดิษฐ์ท่าร่ายอาจอิงความหมายของท่ามาจากหลักพุทธธรรมก็เป็นได้ โดยผู้วิจัยจะอธิบายดังนี้

1. ท่าเทพนมปฐม มีความหมายว่าไหว้ผู้มีศักดิ์สิทธิ์ การไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สูงที่สุด การเคารพในผู้มีพระคุณ (ไพฑูรย์ เข้มแข็ง, 2537) เมื่อนำหลักพุทธธรรมมาศึกษาพบว่าท่าดังกล่าวตรงกับหลักธรรมในเรื่องการระหหรือการระดา 6 ว่าด้วยหลักธรรมที่เกี่ยวกับความเคารพซึ่งควรถือเป็นสิ่งสำคัญที่พึงใส่ใจและปฏิบัติต่อบุคคลหรือสิ่งนั้นโดยนอบน้อม ถูกรับและจริงใจ โดยมีรายละเอียดดังนี้

- 1.1 สัตถุคารวตา คือความเคารพในพระพุทธเจ้า
- 1.2 ธัมมคารวตา ความเคารพในธรรม
- 1.3 สังฆคารวตา เคารพในพระสงฆ์
- 1.4 ลิกขาคารวตา เคารพในการศึกษา
- 1.5 อัปปมาทคารวตา เคารพในความไม่ประมาท
- 1.6 ปฏิสันถารคารวตา ความเคารพในปฏิสันถาร (อง ฎก. 22/303-368)

สรุปได้ว่าท่าเทพนมปฐมหรือท่าไหว้ในนาฏศิลป์ไทยนั้นนอกจากจะเป็นธรรมเนียมในการเริ่มร่ายแล้วยังเป็นการไหว้เพื่อระลึกถึงสิ่งที่ตนเคารพและแสดงออกถึงความนอบน้อมในผู้มีพระคุณ เช่น องค์พระศาสดา บิดามารดา ครูอาจารย์ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ แสดงให้เห็นว่าหลักการระ 6 มีความสอดคล้องและมีความหมายไปในทิศทางเดียวกันตามรายละเอียดทั้ง 6 ข้อในพุทธธรรม

2. เฉิดฉิน มีความหมายว่า สวยงาม ดีเลิศ ชัยชนะ เป็นใหญ่ (กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ, 2555) ในความหมายทำรำนี้อาจไม่มีความหมายที่ตรงตัวในทางพุทธธรรม ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาวិเคราะห์ที่มีความเห็นว่า โลเกียะธรรม ธรรมอันเป็นวิสัยของโลก, สภาวะเนื่องในโลก ได้แก่ชั้น 5 ที่เป็นสภาวะทั้งหมด (อภิ.ส. (ไทย). 34/706/297, 911/355) ฉะนั้นจิตที่เป็นฝ่ายโลกียะธรรมได้ประดิษฐ์ทำร่าดังกล่าวล้วนถดถอยอารมณ์ความประพฤติของมนุษย์ทั้งสิ้น และคติอนันตมิตที่ทั้ง 6 ในสังคาลสูตรได้กล่าวถึงบุตรของสังคาลกะที่นอนน้อมจิตรไหว้ทิศทั้ง 6 ตามคำสอนของพระพุทธองค์ในเรื่องของความกตัญญูต่อบิดามารดา ครูอุปัชชาอาจารย์ที่บุตรและศิษย์พึงปฏิบัติเพื่อตอบแทนบุญคุณ เช่น การบำรุงเลี้ยงดู ช่วยเหลือกิจการงาน คอยช่วยเหลือเมื่อท่านชรา เรียนวิชาด้วยความเคารพใส่ใจ (ที.ปา. (ไทย) 11/242-274/199-218) ดังนั้นจิตที่นอนน้อมในการปฏิบัติตามทำให้เกิดการประดิษฐ์ทำร่าที่สวยงามและแฝงไว้ด้วยความหมายที่ลึกซึ้งเป็นการตอบแทนบุญคุณท่านเหล่านั้นด้วยความนอบน้อมและจริงใจ

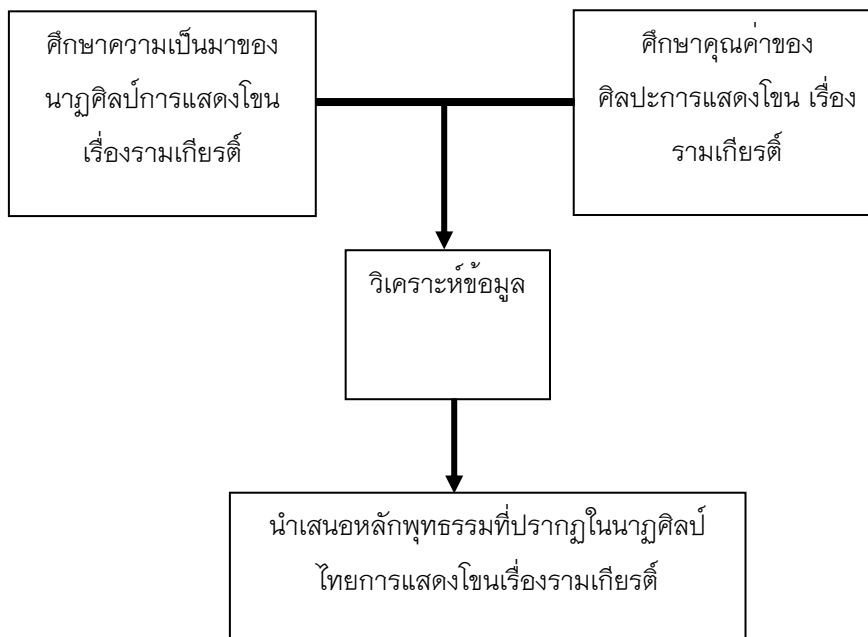
3. ชำนางนอน มีความหมายว่า เป็นความหมายของการนอนอีกความหมายหนึ่ง ซึ่งในบทนางเบญกายแปลงร่างเป็นนางสีดามาลหกล่อพระราม มีนัยยะว่าให้พระรามลุ่มหลงเม้ามหลับไหล (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, 2553) เปรียบได้กับหลักพุทธธรรมที่ชี้ให้เห็นผู้มีจิตในกิเลสกำคือความใคร่ความอยากปรารถนาในสิ่งที่ลุ่มหลง อยากได้ อยากมี (ช.มหา. (ไทย) 29/2/1, ม.ม. 12/166/167)

4. แหกเต้าเข้ารัง มีความหมายว่า นกแตกเต้าเป็นสัญลักษณ์ของความมั่นคง ยั่งยืน ยึดเหนี่ยวเพียงสิ่งเดียว (ขนาด กิจจันทร์, 2555) เปรียบดังผู้มีสัตถาจริต คือผู้มีศรัทธาเป็นความประพฤติเป็นปกติ ซาบซึ้ง ชื่นบาน น้อมใจเลื่อมใสโดยง่าย (ช. ม. (ไทย) 29/156/430) ดังนางวิสาขาผู้มีจิตที่เปี่ยมด้วยศรัทธาและมั่นคงในพระพุทธศาสนาทำบุญฉลอง วิหารที่นางได้สร้างถวายแด่พระพุทธเจ้าด้วยผ้าราคาแพงปูลาดเพื่อให้พระภิกษุเช็ดเท้าก่อนเข้าไป ในยามบ่ายหลังจากนางทำบุญฉลองวิหารได้เกิดปิติแล้วเดินเวียนรอบปราสาทพร้อมเปล่งเสียงอันไพเราะเป็นคาถา เหล่าภิกษุต่างคิดว่านางคงเสียชีวิตไปแล้ว (ช.ธ.อ. 40/388-389) ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตว่าคาถาที่นางเปล่งออกมานั้นเปรียบได้กับการขับร้องบทกลอนหรือบทเพลง และอาจมีการพ้อนรำในระหว่างนั้นด้วยสัญชาติญาณของมนุษย์ซึ่งเมื่อมีเพลงหรือจังหวะก็มักจะทำการพ้อนรำไปตามวิสัย แสดงให้เห็นว่าสิ่งเหล่านั้นเกิดจากที่นางมีศรัทธาจริตอย่างแรงกล้าและเปี่ยมล้นจึงแสดงออกด้วยการร้องเพลงและการพ้อนรำ

5. ผาลาเพียงไหล มีความหมายว่า มหัตศรัย (ความน่าเลื่อมใส) ความมั่นคง (ยืนหยัด) แข็งแรง (จิต) เปรียบหลักพุทธธรรมที่ว่าด้วยการมีจิตที่มั่นคงเจริญงอกงาม มีเมตตากรุณา ฉันทะ ขยันหมั่นเพียรมุ่งมั่นด้วยสมาธิจิตที่เบิกบานสดชื่น (อ.ป.ญจก. (ไทย) 22/136/220-222) ดังเช่นพระมหาชนกได้ว่ายน้ำข้ามมหาสมุทรด้วยเรือสินค้าแตกแต่ก็ไม่ยอมถอยแพพยายามว่ายแม้มองไม่เห็นฝั่ง นางเทพธิดาได้เห็นความมุ่งมั่นยืนหยัดเช่นนั้นจึงได้ช่วยเหลือจนถึงฝั่งและได้ครองราชในที่สุด (ช.ชา. (ไทย) 28/125/203)

กล่าวโดยสรุปทำร่าที่ได้กล่าวมานั้นอาจมีความหมายที่ไม่กับหลักพุทธธรรมอย่างตรงตัวแต่ด้วยนัยยะของความหมายของทั้งสองศาสตร์สามารถนำมาเปรียบและปรับใช้ได้ตามความหมายที่แฝงอยู่ในตัว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้นำไปใช้ตามความเหมาะสม

องค์ความรู้ใหม่

สรุป

หลักพุทธธรรมมีความหมายแฝงอยู่ในท่ารำทางนาฏศิลป์ไทยในทุกท่าทุกอิริยาบถของการเคลื่อนไหว เพราะการประดิษฐ์ท่ารำต่าง ๆ นั้นเลียนแบบจากสิ่งรอบกายหรือธรรมชาติทั้งสิ้น อาทิ เลียนแบบชีวิตประจำวัน การเดิน กิน นั่ง นอน ยืน อารมณ์รัก เศร้าโศกเสียใจ ดีใจ โกรธ เลียนแบบกิริยาของต้นไม้ สิ่งสาละสลวยต่าง ๆ นอกจากนั้นยังมีการประดิษฐ์ท่ารำที่ความหมายตามหลักพุทธธรรม เช่น ท่าพรหมสี่หน้า มีความหมายตามหลักธรรมในพละ 5 ข้อ อภิชัจจพละ หมายถึง กำเนิดในชาติตระกูลสูง เป็นชาติดีชาติต้องด้วยความนิยมเชิดชูของมหาชน ได้รับการฝึกอบรมมาแล้วเป็นอย่างดีตามประเพณี ผลการศึกษาพบว่า

1. มีลักษณะของท่ารำบางท่าที่มีความหมายตรงกับหลักพุทธธรรม หมายถึงมีความหมายเดียวกัน เช่น ท่าพรหมสี่หน้า หมายถึง อภิชัจจพละ กำเนิดในชาติตระกูลสูง เป็นชาติดีชาติต้องด้วยความนิยมเชิดชูของมหาชน ได้รับการฝึกอบรมมาแล้วเป็นอย่างดีตามประเพณี

2. มีลักษณะของท่ารำบางท่าที่ไม่มีความหมายตรงตัว แต่สามารถนำมาอ้างอิงเป็นความหมายตามหลักพุทธธรรม เช่น ท่าแขกเต้าเข้ารัง หมายถึง นักแขกเต้าเป็นสัญลักษณ์ของความมั่นคง ยั่งยืน ยึดเหนี่ยวเพียงสิ่งเดียว เปรียบดังผู้มีศรัทธาจริต คือผู้มีศรัทธาเป็นความประพฤติเป็นปกติ ซาบซึ้ง ชื่นบาน น้อมใจเลื่อมใสโดยง่าย

3. มีลักษณะท่ารำที่เปรียบเทียบเรื่องราวในพุทธประวัติเกี่ยวกับอารมณ์ เช่น อารมณ์รักกับเรื่องกุสราชชาดก อารมณ์โกรธกับเรื่องเวเทหิ อารมณ์เศร้ากับเรื่องปฏาจารย์ อารมณ์ดีใจกับเรื่องธิดาช่างหูก

เป็นที่น่าสังเกตว่าท่ารำมีความหมายเหมือนกับหลักพุทธธรรมได้อย่างไร หรือครูอาจารย์มีความตั้งใจประดิษฐ์ท่ารำตามหรืออิงความหมายตามหลักธรรมหรือคำภีร์เพื่อเป็นนัยยะแฝงในการให้คติเตือนใจในลักษณะดูละครแล้วย้อนดูตัวเรา

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่องนี้มุ่งศึกษาประโยชน์เกี่ยวกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในนาฏศิลป์ไทยการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ อันประกอบด้วยท่าร่าที่มีความหมายต่าง ๆ ในพุทธธรรม ในครั้งนี้ผู้วิจัยขอเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

๑. มหาเถรสมาคมควรมีการจัดให้บรรจุท่าร่าโขนในรูปแบบความหมายตามหลักพุทธธรรมไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เพื่อให้นักเรียนได้ทราบและซึมซับนาฏศิลป์การแสดงโขนพร้อมเรียนรู้หลักธรรมจากท่าร่า

๒. องค์การบริหารส่วนตำบลควรบรรจุโขนเป็นนโยบายในการอนุรักษ์สู่ชุมชน

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2541). โขน อัจฉริยลักษณ์แห่งนาฏศิลป์ไทย. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977).

กรสรวง ดิโนลพะเนาว์. (2556). ร่าไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ. (2555). นาฏศิลป์. กรุงเทพฯ: สกสค. ลาดพร้าว.

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช. (2553). บทละครเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 1. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ 1991 จำกัด.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ยุทธนา แซ่พัว. (2555). บทบาทการเกี่ยวข้องในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2558). ตำราฟ้อนรำ. นนทบุรี: มติชนปากเกร็ด.

แสง มนวิthur. (2541). นาฏยศาสตร์. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.